

УДК 811.161.2+ 811.111'366]: 316.77

АНАЛІЗ СЛОВОФОРМ ІЗ АНГЛІЙСЬКОМОВНИМИ АФІКСАМИ В ДИСКУРСІ ЗМІ

Заєць В.Г., к. пед. н.,
доцент кафедри української мови

*Інститут філології
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Томіліна Ю.М., викладач англійської мови
*Університетський коледж
Київського університету імені Бориса Грінченка*

У запропонованій статті проаналізовано українськомовні видання перших десятиліть ХХІ століття. Зафіксовано погляди мовознавців на динаміку входження англійськомовних афіксів у дискурс сучасної періодики. Проілюстровано прикладами здатність засобів масової інформації впливати на думку читача, формувати суспільно-політичні погляди засобами дериватології. У межах аналізованих періодичних видань виявлено деривати з іншомовними афіксами на позначення осіб, подій, явищ, процесів державотворення.

Ключові слова: афікс, денотат, дериват, засоби масової інформації.

В предложенной статье проанализированы украинскоязычные издания первых десятилетий ХХІ столетия. Зафиксированы взгляды ученых-языковедов на динамику вхождения англоязычных суффиксов в дискурс современной периодики. Проиллюстрирована примерами способность средств массовой информации влиять на мысль читателя, формировать общественно-политические взгляды средствами дериватологии. В пределах анализируемых периодических изданий выявлены дериваты с иноязычными аффиксами для обозначения личностей, событий, процессов государственного устройства.

Ключевые слова: аффикс, денотат, дериват, средства массовой информации.

Zaiets V.H., Tomilina Yu.M. ANALYSIS OF WORD FORMS WITH ENGLISH AFFIXES IN DISCOURSE CHANGES

The article deals with Ukrainian-language publications of the first decades of the ХХІ century. The views of linguists on the dynamics of the introduction of English affixes into the discourse of modern periodicals have been shown. With the help of examples the ability of the media to influence the reader's opinion, to form socio-political views by means of derivatology has been illustrated. Within the analyzed periodicals, derivatives with foreign affixes have been identified in order to designate individuals, events, phenomena, processes of state formation.

Key words: affix, denotat, derivative, mass media.

Постановка проблеми. Зростання активності громадського та суспільно-політичного життя в Україні потребувало номінативних й емоційно-експресивних одиниць, які вплинули на динаміку мовних оцінок. Українськомовні медійні структури ілюструють здатність моделювати новотвори з англійськомовними афіксами для більш промовистої передачі трансформаційних процесів суспільно-економічного життя. Сучасна україністика поповнилася дослідженнями, що фіксують зміни в мовній практиці дискурсу ЗМІ, їхню динаміку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Продуктивність використання інтернаціональних афіксів у словомодельованні стала предметом наукових досліджень К. Городенської, О. Тараненка, Є. Карпіловської, О. Стишова, Л. Кислюк, М. Навальної, Т. Коць та ін.

Ґрунтовний аналіз тенденцій в українськомовному словотворі медійного дискурсу

висвітлений у наукових розвідках, зокрема в численних студіях розкриті стилістичні аспекти використання англійськомовних морфем [9], моделі словотворення [10; 11]. Відхилення у словотвірних моделях з іншомовними афіксами та компонентами від усталених зразків, їх аномальність студіюють К. Городенська [2], О. Стишов [10], Є. Карпіловська [4], Л. Кислюк [5], Т. Коць [6] та ін.

Огляд дискурсу сучасної періодики фіксує надуживання іншомовних компонентів, що є призвідниками зменшення питомо українських афіксів у похідних дериватах. Також дискусійною є думка, що англіцизми в українській мові не слід вважати «рейдерами» [3]. Ігнорування українськомовних формантів у подальшому матиме згубні наслідки на дериваційному полі медійного тексту, зокрема позначиться й на граматичній структурі української мови. Як слушно зазначає К. Городенська, «виваженого фахового ана-



лізу потребують ті зміни, яких зазнала українська літературна мова нібито об'єктивно, у зв'язку з активним розгортанням процесів світової глобалізації, що спричинили широке входження до її словникового складу запозичень із різних мов світу, та найбільше – з англійської» [2, с. 3].

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати похідні деривати, що продукуються за допомогою інтернаціональних афіксів для посилення передачі трансформаційних процесів у соціумі, виокремити найчастотніші англійськомовні форманти в текстах ЗМІ, окреслити типові випадки порушення словотвірної норми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний медійний текст повідомляє не лише про що- й кого-небудь, а й впливає на думку читача, формує суспільно-політичні погляди.

Джерельною базою дослідження слугували українськомовні видання, зокрема «Літературна Україна», «Сільські вісті», «Слово просвіти», «Українське слово», «День», «Народна армія», «Україна молода», «Вечірній Київ», «Молодь України», «Газета по-українськи», «Селянська газета» (2000–2016 рр.).

У дериватах публіцистичного стилю досліджуваного періоду засвідчуємо вплив іншомовних запозичень на позначення результатів розвитку різних галузей народного господарства, соціальної сфери. Однак своєрідне «водопілля» іншомовних входжень загострило питання їх правописного унормування. У денотатах медійного дискурсу досліджуваного періоду помічений вплив нових запозичень на позначення результатів наукового й технічного розвитку галузей народного господарства, соціальної сфери, мистецтва, спорту та ін. Надуживання іншомовних морфем, на думку О. Стишова, є причиною інтернаціоналізації словотвірних формантів, «що мають загальноєвропейський або ширше – інтернаціональний характер» [10, с. 132].

В аналізованих медійних текстах окресленого періоду відстежуємо активне використання запозичених префіксів *де-*, *дез-*, *ре-*, наприклад: *дерегуляція*, *денаціоналізація*, *деколонізація*, *декомунізація*, *деморалізувати*, *демонтаж*, *депортація*, *деокупація*, *дерусифікація*, *децентралізація*, *дестабілізація*, *дезінформація*, *дезорієнтація*, *реекспозиція*, *реінтеграція*, *реінкарнація тощо*. У різних жанрах публіцистичного стилю такі

деривати якнайприродніше позначають процесуальність скасування, припинення або знищення чогось. Пор.: «У поспіху *декомунізацію* не поєднали з *деімпералізацією*» (СП, 10–16.02.2015), «*Декомунізована топоніміка з людським обличчям*» (СП, 10–16.03.2016), «*Народ бачить і відсутність люстрації, реальних реформ у більшості напрямів і навіть натяків*» (СП, 3–4.06.2016).

Надуживання префікса *анти-*, що в українській мовній системі є відповідником *проти- або а-* (анаціональний), позбавляє цілком природного звучання: *противупутінська коаліція*, *противоконституційний закон*, *противикорупційне бюро*, *противтерористична операція* та ін. Натомість періодика ілюструє похідні деривати, що мають інтернаціональний компонент: «*Чесний голос антисвіту*» (ЛУ, 23.07.2015), «*Свобода* вимагає визнати *антиконституційним закон* Ківалова-Колесніченка» (Газета по-українськи, 16.12.2016). У дискурсі ЗМІ також відстежуємо надуживання чужомовного препозитивного форманта *пост-*, що має заміник – афікс *після-*: *постгеноцидне*, *постсоціалістичний*, *постчорнобильська*. Пор.: «*Ми розпрощалися зі статусом постколонії*» (Газета по-українськи, 02.12.2016), «*Корупція і посткомуністична ментальність*» (День, 10–11.06.2016). Натомість питомі українські афікси *з-*, *о-* в сучасному медійному дискурсі рідковживані: *оподаткування*; *опівнічний бюджет*. Пор.: «*Ми чомусь навіть і не думали зукраїнізувати інформаційну сферу*» (СП, 31.12.2014); «*Це один організм, до ладу налаштований, злютований*» (СП, 29–31.12.2016).

У текстах ЗМІ відстежуємо тенденцію до витіснення українськомовних прикметників *колишній*, *помилковий*, *несправжній* і їх заміну експресивними еквівалентами іншомовних частин *екс-*, *квазі-*, *транс-*. Порівняємо в контекстах: «*Дочки іракського екс-диктатора Рагад і Рана отримали придулок у Йорданії, куди й прибули із Сирії з дев'ятьма дітьми*» (СВ, 05.08.2003); «*Експрем'єра вивезли з лікарні Укрзалізниці у Харкові*» (СП, 27.02. – 09.03.2014); «*Хіба ми забули, як із того «домашнього арешту» втекли хабарник екс-ректор Податкової академії Мельник, зрадники Батьківщини – керівні міліціанти деяких міст, інші діячі*» (ЛУ, 02.10.2014), «*Україна приєдналася до трансрегіональної морської мережі*» (НА, 15.12.2016), «*Амністія можлива тільки для громадян, які працювали у квазі-структурах так званих ДНР і ЛНР, не вбивць*» (Газета

по-українськи, 20.12.2016). Як бачимо, написання префікса *квазі-* в останньому прикладі суперечить чинним орфографічним нормам. Мовознавчі праці рекомендують похідні деривати з префіксом *квазі-* писати разом.

Дериваційне поле медійного дискурсу також фіксує збільшення дериватів, що представлені частково скороченими аббревіатурами з *євро-* на позначення таких груп: 1) політичні об'єднання, установи, організації (*Євросоюз, Європарламент, Єврокомісія, Євроконституція, Єврокраїни, Євромайдан, Євросуд, європолітика, Євроунія, єврогромадянство, єврохартія*). Пор.: «*Євросоюз готовий обговорити конкретний план дій щодо безвізового режиму з Україною*» (СВ, 26.05.2010); «*Є і кризи, на що український народ двічі реагував якнайгостріше – Помаранчевим і Євромайданом*» (ЛУ, 25.08.2016); 2) особи, причетні до діяльності комісій (*євробюрократ, євроделегат, євродепутат, єврокомісар, європрикордонник, єврокандидат, євромайданівець, єврочиновник*). Пор.: «*Єврочиновники також зосередять свою увагу на заощадженні енергії...*» (УК, 27.01.2009); «*Одеського євромайданівця Андрія Юсова побили за державну мову*» (СП, 23–29.07.2015); 3) назви документів (*євроатлантична заява, євробюлетень, євродекларація, євровіза, євроінституція, євростандарт, єврозакон, європротокол, європапери, єврокредити*); 4) грошові одиниці (*євродепозити, євродолари, євровалюта, єврооблігація, єврочек*); 5) абстрактні поняття, пов'язані з європеїзацією (*євробачення, євротертя, європеріод, європерспектива, євромрія, євроустремління, європоцентризм, євроракети, євроремонт*).

В умовах глобалізації помітні зростання номінативів, які висвітлюють проблеми екології, довкілля тощо. Так, через медійний дискурс потрапили в обіг лексеми з компонентом *еко-* (від екологічний): *екоосвіта, екокатастрофа, екосистема, екополітика, екопродукція, екорух, екотуризм*, які в похідних дериватах (наприклад, *екобезпека*) уживаються на позначення «стану навколишнього середовища». Пор.: «*Але якщо це управління, а також управління екобезпеки та ветеринарно-санітарні служби все-таки працюють, то обласні структури Держкомохорони надр та Держархбуднагляду захищати Закон, природу і людину не поспішають*» (МУ, 22.09.2000).

Тексти сучасного періоду ілюструють збільшення кількості запозичень з англійської

мови, що мають компоненти *арт-, бізнес-, бліц-, медіа-*. Дискусійним видається питання правопису цих англійських запозичень.

Сучасні мовознавчі праці фіксують понад 50 лексем із частиною *арт-* [1, с. 206, 213–214], які О. Стишов поділяє на декілька груп, що мають зв'язок із мистецтвом: 1) «позначення представників мистецьких угруповань, моделей, переможців конкурсів» [10, с. 80]; 2) «назви течій у мистецтві» [10, с. 261]; 3) «назви музичних заходів» [10, с. 262]. Як відомо, *арт-* «виступає частиною складного слова, що вказує на зв'язок із мистецтвом»: *арт-калейдоскоп, арт-куратор, арт-реальність, арт-десант, арт-центр*. Пор.: «*3 9 по 15 жовтня відбувся арт-десант митців з різних куточків України в зону АТО*» (УС, 21–27.10.2015).

Відповідно до норм чинного українського правопису складні слова з частинами, приєднаними до узуальних лексем, мають писатися разом, оскільки *арт-* є частиною прикметника *артистичний, мистецький* (англійською «*artistic*»). Вважаємо такі денотати (*артгалерея, артдиректор, арткультура, артпродюсер, артсалон та ін.*) утворені частковою аббревіацією, тому їх слід писати разом.

Складні конфігурації слів із першим незмінним компонентом стали проникати з публіцистичного в інші стилі, зокрема в художній, наприклад: *віце-спікер, бліц-коментар, бліц-турнір, бліц-новини, бліц-кредит, кафе-клуб, медіа-інфраструктура, панно-композиція, прес-клуб, рок-гурт, рок-марафон, рок-фестиваль, тайм-аут, ток-шоу, шоу-мен, шоу-бізнес, карт-бланш*. На ґрунті української мови такі деривати перетворилися на слова – вершини потужних словотвірних гнізд, що свідчить про їхню високу дериваційну активність і продуктивність уже в межах українського словотворення. Зокрема, Т. Коць пояснює це тим, що «мова преси часто підсилюється емоційно-оцінною функцією» [6, с. 76]. Пор.: «*3 9 по 15 жовтня відбувся арт-десант митців з різних куточків України в зону АТО*» (УС, 21–27.10.2015); «*Однак через вимушену затримку літака усі графіки професора зсунулись, він не встиг на дискусію про пропаганду в російських та українських ЗМІ – тому замість запланованої спокійної розмови Снайдер швидко відповідав на запитання у форматі експрес-інтерв'ю*» (УС, 23–29.09.2015).

Тенденції до скорочення номінативних одиниць у різних жанрах, сферах діяльності соціуму (мистецтво, культура) позначилися



на продуктивності універбатів, утворених шляхом поєднання усіченого слова – означення та повного слова – означуваного. О. Стишова цей процес називає лексикалізацією аброморфом [10, с. 158]. Проаналізуємо лексеми з компонентом **бізнес-**. Зауважимо, що різні часописи подають похідні деривати з компонентом **бізнес-** (*бізнес-англійська, бізнес-вершина, бізнес-еліт, бізнес-ідея, бізнес-консультант, бізнес-клімат, бізнес-план*) неоднаково, що призводить до розхитування орфографічних норм сучасної української літературної мови. Пор.: «Як почуває себе на цій бізнес-вершині?» (СВ, 08.07.2004), «Він звертається до нас – ми пропонуємо ідею і **бізнес-план** у певному регіоні» (УК, 01.12.2016), «Деякі потрапляють у приватні руки місцевих бізнесменів чи **бізнесових структур**» (СП, 10–16.12.2015). У дериваційному полі медійного тексту такі компоненти слід замінювати прикметниками *бізнесовий*. Як слушно зауважує К. Городенська, такі новотвори «деформують граматичну традицію української мови передавати атрибутивність за допомогою прикметника» [2, с. 7]. Потребують правописного унормування лексеми з морфемою **бліц-** (означає «короткий, дуже короткий, миттєвий, блискавичний»). Як відомо, похідні деривати, що утворені частковою аббревіацією, потрібно писати разом замість словосполучень, наприклад: коротке опитування (*бліцопитування*), короткий візит (*бліцвізит*), короткий огляд (*бліцогляд*), коротке інтерв'ю (*бліцінтерв'ю*) та ін. [2, с. 94–95] абоздобиранням українських синонімів до лексем: **бліц-** – «короткий» (*недовгий, нетривалий, короткотривалий, короткочасний, миттєвий, блискавичний, короткотерміновий, короткостроковий, стислий, швидкий та ін.*).

Дискусійним видається питання про юкстапозицію інтернаціональних компонентів із **медіа-**, що функціонують у дериваційному полі періодики на позначення «засоби масової інформації», як-от: *медіа-джерела, медіа-простір, медіа-ресурс, медіа-структура ЗМІ, медіа-клуб, медіа-клубівці, медіа-юристи, медіа-центр тощо*.

Отже, продуковані деривати з першими частинами **бізнес-**, **інтернет-**, **медіа-**, **онлайн-**, **піар-**, **поп-**, **рейтинг-**, **фітнес-**, **фолк-**, **шоу-** не вважаємо юкстапозитами, відповідно моделюємо похідні прикметники [2, 98–99].

Різноструктурні чужослова та гібридні вкраплення в дериваційному полі медійного тексту стали також ознакою сучасних інфор-

маційних новацій. Частина таких новотворів графічно передається англійською графікою: *e-декларації, e-архіви, e-мейл, FM-радіостанції, VIP-персони, fashion-індустрія, уїк-енд, web-адреса*.

Вважаємо, що надмірне використання іншомовних компонентів і їх графічне зображення інтернаціональними графемами також розхитує національну структуру української мови. Пор.: «Уже за традицією у третій уїк-енд вересня Львів відзначав свій День міста» (МК, 22.09.2000), «Сьомий **Мамай-фест**. Успішний!» (СП, 19–25.06.2014), «**КерамЛЕНД** – спеціально створене місце на території музею, де можна з користю розважатися всією сім'єю» (УС, 2–8.12.2015), «На екрані, коли демонстрували пересмішників із «95-го кварталу», камера часом показувала залу, при цьому спеціально вихоплювала **VIP-персон** із нього» (УС, 16–22.12.2015).

Дериваційне поле тексту ЗМІ активно поповнюється чужомовними афіксами **-ізм-, -изм, -іст, -ист**. У запозичених денотатах вони найчастіше позначають абстрактні поняття, зокрема релігійні, наукові, політичні, ідеологічні: *біблейізм, біблейістика, вандалізм, глобалізм, деспотизм, есеїзм, індивідуалізм, інтернаціоналізм, комунізм, конформізм, китаїзм, сіонізм, сепаратизм*. Пор.: «З'ясовується, у здичавілій літературній пуці водиться рідкісна дичина: **антиурбаністи, символісти, карнавалісти, епатажники, неокласицисти, контр-культурники, абсурдисти, різні представники ПМ-дискурсу – і то не все**» (СП, 21–27.01.2016), «Провокація на тлі українського китаїзму» (ЛУ, 26.07.2012).

Також збільшили продуктивність іменники іншомовного походження на позначення абстрактних понять – явищ суспільно-політичного життя з питомо українським афіксом **-ість**: *забюрократизованість, зарегульованість, нестабільність, корупційність, розбалансованість, конкурентоспроможність*: «У топ-5 іще увійшли **корупційність** судової системи, податки, сильна зарегульованість і **забюрократизованість**» (ЛУ, 13.08.2015).

Висновки з проведеного дослідження. Отже, збагачення дериваційного поля українськомовного медійного тексту лексемами з інтернаціональними афіксами потребує ґрунтового аналізу семантики, пошуків національних відповідників. «Неприродність» у передаванні словотвірних моделей, відхилення від усталених зразків призводить до порушення українськомовних граматичних

норм і традицій слововживання. Викладені в статті матеріали лише частково висвітлюють окреслену проблему. Заслуговують на подальше дослідження використання іншомовних афіксів у різних стилях української мови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бодик О., Рудакова Т. Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури. 2011. 416 с.
2. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Київ: КММ. 2014. 124 с.
3. Громяк І. Українш. Мова-привид чи говірка майбутнього. Українська правда. URL: http://life.pravda.com.ua/society/2016/12/2/220965/view_print/.
4. Карпіловська Є. Норма в сучасному українському словотворенні: зразок і реальність. Культура слова. 2011. № 74. С. 43–51.
5. Кислюк Л. Сучасна словотвірна норма української мови: мовна практика та кодифікація. Українська мова. 2012. № 1. С. 52–66.
6. Коць Т. Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі. К.: Логос, 2010. 303 с.
7. Навальна М. Динаміка лексики української періодики початку XXI ст.: монографія. К., Інститут української мови; Видавничий дім Дмитра Бураго. 2011. 328 с.
8. Олексенко В. Словотворення в умовах глобалізації: поміна actionis із за позиченим формантом -ація, -ізація/-изація. Вісник ОНУ. Сер.: Філологія. 2014. Т. 19. Вип. 4(10). С. 96–103.
9. Пономарів О. Стилїстика сучасної української мови: Підручник. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2000. 248 с.
10. Стишов О. Українська лексика XX століття: (на матеріалі засобів мас. інформації): моногр. К.: Пугач, 2005. 388 с.
11. Тараненко О. Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець XX – XXI ст.): монографія. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго. 2015. 248 с.